

ลักษณะวิสัยและถิ่นอาศัย

รศ. บุศบรรณ ณ สงขลา

ลักษณะวิสัย (Habit) ของพืช หมายถึง รูปร่างลักษณะของพันธุ์ไม้ที่มองเห็นในสภาพธรรมชาติ เช่น เป็นพุ่ม เป็นต้นสูงใหญ่ หรือเลื้อยพาดพันอยู่บนต้นไม้อื่น เป็นต้น ถิ่นอาศัย (Habitat) ของพืช หมายถึง สถานที่และสภาพที่พืชต่างๆ ขึ้นอยู่ในธรรมชาติ พืชแต่ละชนิดจะขึ้นอยู่ในที่ต่างๆ กัน เช่น อยู่บนดิน อยู่ในน้ำ หรืออยู่บนต้นไม้อื่นๆ

การจัดแบ่งประเภทของพืช มีหลายวิธี เช่น

๑. แบ่งประเภทของพืชโดยอาศัยโครงสร้าง

๑.๑ Herbaceous plants ได้แก่ พืชซึ่งมักจะมีขนาดเล็ก ลำต้นอ่อน มีเนื้อเยื่อที่ทำให้เกิดความแข็งแรง (mechanical tissue) น้อยกว่าเนื้อเยื่อ parenchyma พืชพวกนี้มีลักษณะวิสัยเป็น herbs และมักจะเรียกกันว่าพืชล้มลุก

๑.๒ Woody plants ได้แก่ พืชซึ่งลำต้นแข็ง มีเนื้อเยื่อที่ทำให้เกิดความแข็งแรงมาก โดยเฉพาะเนื้อเยื่อ sclerenchyma และ secondary xylem ส่วนมากเป็นพืชใบเลี้ยงคู่ มีพืชใบเลี้ยงเดี่ยวบางชนิดเท่านั้นที่มีลักษณะอนุโลมเป็น woody plant เช่น พืชพวกปาล์ม (palm) พืชพวก woody plants มีลักษณะวิสัยได้หลายแบบ ดังนี้

๑.๒.๑ Shrubs ไม้พุ่ม ได้แก่ พืชที่มีลำต้นขนาดกลาง ลำต้นแข็งมีเนื้อไม้ แตกกิ่งก้านสาขาใกล้ระดับดิน ทำให้ลำต้นเป็นพุ่ม มักจะไม่เห็นส่วนที่เป็นลำต้นชัดเจน ขนาดของไม้พุ่มจะอยู่ระหว่าง herb และ tree

๑.๒.๒ Tree ไม้ต้น ได้แก่ พืชขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ มีเนื้อไม้ (wood) ลำต้นแข็ง เห็นส่วนลำต้น (trunk) ตั้งตรงชัดเจน มักจะมีการแตกกิ่งก้านสาขาตอนบนๆ ของลำต้น เรียกส่วนนี้ว่า เรือนยอด (crown) พืชพวก tree นี้มีอายุยืนนานหลายปี ลำต้นจะขยายขนาดทั้งด้านกว้างและความสูงไปเรื่อยๆ เช่น ต้นมะม่วง ขนุน จามจุรี เป็นต้น

๑.๒.๓ Climber ไม้เลื้อย ได้แก่ พืชที่ไม่สามารถทรงตัวตั้งตรงอยู่ได้ ต้องอาศัย “หลัก” (supporter) ยึดเกาะเกี่ยวพัน ส่วนของลำต้นมักจะทอดขนานยาวพันกับหลักหรือพันกับต้นไม้อื่น การพันอาจจะอาศัยอวัยวะพิเศษ เช่น มือเกาะ (tendrils) หรือรากเกาะ (climbing root) หรืออาศัยลำต้นพันรอบหลัก (twiner) หรือมีหนามงอเหมือนขอ (hook) ไม้เลื้อยมีทั้งพวกที่ลำต้นอ่อนไม่มีเนื้อไม้ (herbaceous climber) และพวกที่ลำต้นแข็งมีเนื้อไม้ (woody climber) พวกที่ลำต้นแข็งมักจะเป็นไม้เถาขนาดใหญ่ มีชื่อเฉพาะเรียกว่า “Liane” เช่น เถาอะโคลิง สะบ้า เป็นต้น

๑.๒.๔ Scandent ไม้รื้อเลื้อย ได้แก่ ไม้พุ่มบางชนิด ถ้ามีหลักอยู่ใกล้ๆ ปลายกิ่งก็จะเลื้อยพันหลัก มีสภาพเป็นไม้เลื้อย แต่ถ้าไม่มีหลักอยู่ใกล้ๆ ก็จะทรงตัวอยู่ได้เป็นไม้พุ่ม จึงเรียกพืชที่มีลักษณะวิสัยเช่นนี้ว่า scandent หรือไม้รื้อเลื้อย เช่น สายหยุด การเวก เป็นต้น พืชแต่ละชนิดจะมีลักษณะวิสัยประจำต้น มักจะไม่มีเปลี่ยนแปลง ดังนั้นจึงใช้ลักษณะวิสัยของพืชมาประกอบในการตรวจสอบชนิดของพืชได้

๒. แบ่งประเภทของพืชโดยอาศัยระยะเวลาในการเจริญเติบโต ตั้งแต่เริ่มงอกจากเมล็ดจนกระทั่งออกดอกออกผลในที่สุดต้นตายไป ได้ดังนี้

๒.๑ Annuals ได้แก่ พืชที่เจริญเติบโตตั้งแต่เริ่มงอกออกจากเมล็ด จนกระทั่งโตเต็มที่ออกดอกออกผล กินเวลา ๑ ฤดูกาล หรืออย่างมากไม่เกิน ๑ ปี แล้วต้นก็ตาย เช่น ทานตะวัน ดาวเรือง ดาวกระจาย ข้าว ถั่วต่างๆ เป็นต้น

๒.๒ Biennials ได้แก่ พืชที่ใช้เวลาในการเจริญเติบโตตั้งแต่งอกจากเมล็ดจนถึงระยะที่ออกดอกผลประมาณ ๒ ปี โดยในปีแรกเริ่มงอกจากเมล็ด มีการเจริญแตกกิ่งก้านและใบ แต่จะออกดอกออกผลเมื่อเข้าปีที่ ๒ และหลังจากออกดอกออกผลแล้วต้นจะตาย พืชพวก biennials นี้มักจะไม่มีพบในเมืองไทย ส่วนมากจะเป็นพันธุ์ไม้ต่างประเทศที่ขึ้นในที่ๆ มีอากาศหนาว ตัวอย่างเช่น ถีนฉ่ายฝรั่ง (Celery) หัวแครอท (Carrot) หัวผักกาดแดง (Beet) กะหล่ำปลี (Cabbage)

๒.๓ Perennials ได้แก่ พืชที่มีอายุยืนนานหลายปี ลำต้นของพืชพวกนี้ส่วนที่อยู่เหนือดินอาจจะเหี่ยวแห้งไป แต่เมื่อถึงฤดูที่ออกดอกก็จะแตกหน่อใหม่ขึ้นมาจากลำต้นใต้ดินหลังจากฝนตกไม่กี่ครั้ง เช่น พุทธรักษา ขิง ข่า เป็นต้น พืชพวก perennial นี้บางชนิดอาจจะมีอายุยืนนานหลายปีโดยที่ยังไม่มีการออกดอกออกผล แต่เมื่อออกดอกออกผลเพียงครั้งเดียวต้นก็จะตาย เช่น ป่านศรนารายณ์ ลาน เป็นต้น

๓. แบ่งประเภทของพืชโดยอาศัยจำนวนครั้งที่พืชมีดอก คือ

๓.๑ Monocarpic plant ได้แก่ พืชที่มีดอกมีผลครั้งเดียวแล้วตายไป ซึ่งได้แก่พวก annual และ biennial ต่างๆ รวมทั้ง ลาน และป่านศรนารายณ์ด้วย

๓.๒ Polycarpic plant ได้แก่ พืชที่สามารถมีดอกมีผลได้หลายครั้งต้นถึงจะตายไป ได้แก่ พืชพวก perennial ต่างๆ ตัวอย่างเช่น พุทธรักษา มะม่วง ขนุน

๔. แบ่งประเภทของพืชโดยอาศัย “ถิ่นอาศัย” (habitat) พืชแต่ละชนิดจะมีถิ่นอาศัยต่างๆ กัน เช่น อยู่บนดิน ในน้ำ หรือขึ้นอยู่บนต้นไม้อื่น ดังนั้นจึงแบ่งประเภทของพืชตามสภาพที่ขึ้นอยู่ในธรรมชาติ ได้ดังนี้

๔.๑ Terrestrial plants ได้แก่ พืชที่ขึ้นอยู่บนดิน เรียกพืชพวกนี้ว่าพืชบก เช่น มะม่วง ขนุน มะละกอ เป็นต้น

๔.๒ Aquatic plants ได้แก่ พืชที่ขึ้นอยู่ในน้ำ เรียกพืชพวกนี้ว่า พืชน้ำ พืชน้ำยังสามารถแยกได้เป็น ๓ พวกใหญ่ๆ คือ

๓.๒.๑ Floating ได้แก่ พืชที่ลอยน้ำ รากจะไม่สัมผัสกับดิน จะเคลื่อนที่ไปตามกระแสน้ำโดยไม่มีเครื่องยึด เช่น ผักตบชวา จอก แหน เป็นต้น

๔.๒.๒ Submersed ได้แก่ พืชที่รากยึดกับโคลนตมใต้น้ำ ส่วนต้นและใบจมอยู่ใต้น้ำด้วย เช่น สาหร่ายหางกระรอก สันตวาใบพาย เป็นต้น

๔.๒.๓ Immersed ได้แก่ พืชน้ำที่ส่วนรากยึดกับดินหรือโคลนตมใต้น้ำ ลำต้นอาจอยู่ใต้น้ำ หรือบางส่วนพืชน้ำขึ้นมา ใบและดอกมักจะชูขึ้นพืชน้ำ เช่น บัวหลวง บัวสาย โสน

๔.๓ Epiphytic plants ได้แก่ พืชที่ขึ้นเกาะอยู่กับต้นไม้อื่น โดยที่ไม่ได้อาศัยอาหารจากต้นไม้ที่มันเกาะอยู่ เรียกพืชพวกนี้ว่า “พืชพวกเอปิไฟท์” หรือ “พืชอิงอาศัย” เช่น กล้วยไม้บางชนิด เป็นต้น

๔.๔ Parasitic plants ได้แก่ พืชที่ขึ้นอยู่กับพืชหรือสิ่งมีชีวิตอื่น พืชพวกนี้มักจะสร้างอาหารเองไม่ได้ ต้องอาศัยอาหารจากสิ่งมีชีวิตที่มันอาศัยเกาะอยู่นั้น จะทำลายสิ่งมีชีวิตนั้นๆ จนในที่สุดอาจตายไปได้ มักจะเรียกพืชพวกนี้ว่า “พืชพวกพาราไซท์” หรือ “พืชพวกกาฝาก” เช่น กาฝากมะม่วง ฝอยทอง เป็นต้น

ลักษณะถิ่นอาศัยของพืชแต่ละชนิด ใช้เป็นหลักประกอบในการตรวจหาชนิดของพืชได้

* เอกสารนี้ใช้ประกอบการดำเนินงานสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียนเท่านั้น ห้ามทำซ้ำหรือลอกเลียนแบบไม่ว่าส่วนหนึ่งส่วนใดหรือทั้งหมดของเอกสาร